

4.4. Αγροτικό εισόδημα: Έννοιες και εξελίξεις

Ιωάννα Ρεζίτη

4.4.1. Εισαγωγή

Το άρθρο 39 της Συνθήκης της Ρώμης, η διατύπωση της οποίας μεταφέρθηκε στη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹, αναφέρει ότι ένας από τους στόχους της ΚΓΠ (Κοινή Γεωργική Πολιτική) είναι: να εξασφαλίζει κατ' αυτό τον τρόπο ένα δίκαιο βιοτικό επίπεδο στον γεωργικό πληθυσμό, ιδίως με την αύξηση του ατομικού εισοδήματος των εργαζομένων στη γεωργία. Αυτός ο αρχικός στόχος αναδιατυπώθηκε στην Ατζέντα 2000 από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ως εξής: Διασφάλιση ενός δίκαιου εισοδήματος για τους αγρότες. Η μεταρρύθμιση του 2013 εστίασε επίσης στο γεωργικό εισόδημα, στο πλαίσιο του στόχου για τη βιώσιμη παραγωγή τροφίμων, συμβάλλοντας κατ' αυτό τον τρόπο στη διασφάλιση δίκαιου βιοτικού επιπέδου για τους γεωργούς². Η μελλοντική ΚΓΠ (2021-2027) έχει επικεντρωθεί σε εννέα γενικούς στόχους μεταξύ των οποίων είναι και η στήριξη βιώσιμου γεωργικού εισοδήματος (European Commission, 2018).

4.4.2. Στατιστικό πλαίσιο για το εισόδημα στον αγροτικό τομέα

Η αποτίμηση του εισοδήματος των γεωργών αποτελεί βασικό στοιχείο της γεωργικής πολιτικής της ΕΕ, με στόχο τη διασφάλιση ενός δίκαιου βιοτικού επιπέδου για την αγροτική κοινότητα, βοηθώντας με αυτόν τον τρόπο τους αγρότες να αντιμετωπίσουν τους κινδύνους που ενέχει η επιχείρησή τους. Για τη μέτρηση του εισοδήματος η Επιτροπή βασίζεται σε δύο κύρια στατιστικά εργαλεία (στατιστικές πηγές): πρώτον, τους Οικονομικούς Λογαριασμούς της Γεωργίας (ΟΛΓ), ένα βασικό εργαλείο για την ανάλυση της μακροοικονομικής κατάστασης του γεωργικού τομέα μιας χώρας αλλά και σύγκρισης μεταξύ των χωρών και, δεύτερον, το Δίκτυο Γεωργικής Λογιστικής Πληροφόρησης (ΔΙΓΕΛΠ ή FADN), ένα μικροοικονομικό

εργαλείο στόχος του οποίου είναι να αξιολογεί τα εισοδήματα και τις επιχειρηματικές δραστηριότητες των εμπορικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Στους ΟΛΓ έχουμε ορίσει τα παρακάτω μεγέθη ως εξής: Από την παραγωγή, μείον την ενδιάμεση κατανάλωση, μείον την κατανάλωση παγίου κεφαλαίου προκύπτει η Καθαρή Προστιθέμενη Αξία (ΚΠΑ). Από την ΚΠΑ, μείον την αποζημίωση εργατών, μείον άλλους φόρους στην παραγωγή, συν άλλες επιδοτήσεις στην παραγωγή, μείον τους τόκους που πληρώθηκαν, μείον το ενοίκιο που καταβλήθηκε, προκύπτει το Καθαρό Επιχειρηματικό Εισόδημα.

Με βάση αυτά τα μεγέθη, προκύπτουν τρεις δείκτες:

Δείκτης Α: Δείκτης του πραγματικού εισοδήματος των συντελεστών στη γεωργία ανά ετήσια μονάδα εργασίας (ΕΜΕ). Αυτός υπολογίζεται λαμβάνοντας την ΚΠΑ σε βασικές τιμές που εμφανίζονται στον λογαριασμό παραγωγής και την προσαρμόζουμε προσθέτοντας «άλλες επιδοτήσεις στην παραγωγή» (που περιέχουν τις άμεσες ενισχύσεις), αφαιρώντας «άλλους φόρους επί της παραγωγής», και διαιρώντας με την εισροή εργασίας, και εκφράζεται αποπληθωρισμένος και σε μορφή δείκτη. Η ΚΠΑ σε αυτή τη μορφή αναφέρεται ως το κόστος των συντελεστών. Μετράει την αμοιβή όλων των συντελεστών παραγωγής (γη, εργασία, κεφάλαιο) που χρησιμοποιούνται.

Δείκτης Β: Δείκτης πραγματικού καθαρού γεωργικού επιχειρηματικού εισοδήματος ανά μη αμειβόμενη ετήσια μονάδα εργασίας. Αυτός είναι κατάλληλος για χώρες όπου η γεωργία είναι οργανωμένη σχεδόν εξ ολοκλήρου σε μη εταιρικές εκμεταλλεύσεις (οικογενειακές εκμεταλλεύσεις). Μετράει την αποζημίωση για την αμειβόμενη οικογενειακή εργασία, ίδια γη και ίδιο κεφάλαιο.

Δείκτης Γ: Καθαρό επιχειρηματικό εισόδημα της γεωργίας. Αυτό δίνεται σε απόλυτους όρους, αλλά μπορεί επίσης να εκφραστεί και σε μορφή δείκτη. Σημαντικό είναι ότι δεν υπολογίζεται ανά μονάδα μη αμειβόμενης εργασίας και έτσι είναι κατάλληλο για χρήσεις που περιλαμβάνουν χώρες όπου η παραγωγή από εταιρικές εκμεταλλεύσεις αποτελεί σημαντικό μέρος του συνόλου.

Είναι σαφές ότι η προσέγγιση που ακολουθείται σε καθέναν από τους δείκτες είναι ουσιαστικά μία προ-

1. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης C326/26.10.2012.

2. Βλέπε προοίμιο του Κανονισμού (ΕΕ) αριθμ. 1308/17.12.2013.

σπάθεια για να μετρήσουμε τις ανταμοιβές των συ-
ντελεστών παραγωγής. Ο δείκτης Α απέχει πολύ από
τα προσωπικά εισοδήματα της γεωργικής κοινότητας
(εκτός αν δεν υπάρχει δανεισμός, ενοικίαση γης, δεν
προσλαμβάνεται εργασία και δεν υπάρχει καμία άλλη
πηγή εισοδήματος για το νοικοκυριό). Ενώ το επι-
χειρηματικό εισόδημα συμπίπτει γενικά με αυτό που
μπορεί να θεωρηθεί κέρδος, σχετίζεται μόνο με αυτό
που προέρχεται από γεωργική δραστηριότητα και
αποκλείει αυτό που μπορεί να προέρχεται από άλλες
δραστηριότητες που συνεχίζονται εντός της αγροτι-
κής επιχείρησης (OECD, 2015).

Οι παραπάνω συγκεντρωτικοί δείκτες δεν μπορούν
εξ ορισμού να περιγράψουν εξελίξεις σε υποομάδες
(οικονομικό μέγεθος και εξειδικεύσεις εκμεταλλεύσε-
ων). Τέτοια ανάλυση πρέπει να πραγματοποιηθεί με
τη χρήση των δεδομένων σε επίπεδο εκμεταλλεύσε-
ων από το ΔΙΓΕΛΠ (FADN).

Σε μικροοικονομικό επίπεδο, οι δύο κύριες πηγές
πληροφοριών για τα αγροτικά εισοδήματα είναι οι
γεωργικές λογιστικές έρευνες και οι έρευνες για τον
προϋπολογισμό των αγροτικών νοικοκυριών. Το πα-
ρόν άρθρο θα περιγράψει την προσέγγιση της έννοι-
ας γεωργικό εισόδημα εκμεταλλεύσεων με βάση το
ΔΙΓΕΛΠ.

Σε επίπεδο ΕΕ, οι έρευνες για τους γεωργικούς λογα-
ριασμούς όλων των κρατών-μελών συγκεντρώνονται
υπό τον συντονισμό της Γενικής Διεύθυνσης Γεωρ-
γίας και Αγροτικής Ανάπτυξης (DG AGRI) ως δίκτυο
δεδομένων λογιστικής εκμετάλλευσης (FADN). Αυτό
ιδρύθηκε το 1965, με συγκεκριμένο στόχο τη λήψη
δεδομένων που επιτρέπουν τις εισοδηματικές αλλα-
γές στις διάφορες κατηγορίες γεωργικών εκμεταλ-
λεύσεων που πρέπει να παρακολουθούνται σωστά.

Η αιτιολόγηση του FADN βασίστηκε στην πολιτική, ότι
«... η ανάπτυξη της κοινής γεωργικής πολιτικής απαι-
τεί να υπάρχει διαθέσιμη αντικειμενική και συναφής
πληροφορία σχετικά με τα εισοδήματα στις διάφορες
κατηγορίες γεωργικών εκμεταλλεύσεων και στην επι-
χειρησιακή λειτουργία των εκμεταλλεύσεων που εμπί-
πτουν σε κατηγορίες που απαιτούν ιδιαίτερη προσο-
χή στο Κοινοτικό επίπεδο» (Κανονισμός ΕΟΚ 79/65).
Επομένως, το FADN δεν είναι μία έρευνα, αλλά είναι
μια συγχώνευση εθνικών ερευνών που διενεργούνται
από τα κράτη-μέλη.

Σε επίπεδο ΕΕ, το ΔΙΓΕΛΠ συλλέγει δεδομένα για τις
γεωργικές δραστηριότητες και παρέχει δύο κύριες
μετρήσεις του εισοδήματος: μέτρηση της ΚΠΑ της

γεωργικής εκμετάλλευσης εκφρασμένη ανά τύπο εκ-
μετάλλευσης ή ανά ΕΜΕ (δηλ. της συνολικής αξίας
της παραγωγής μείον την ενδιάμεση κατανάλωση και
απόσβεση συν τις επιδοτήσεις και τους φόρους) και
το Καθαρό Γεωργικό Εισόδημα (ΚΓΕ) ή το Οικογενει-
ακό Γεωργικό Εισόδημα (ΟΓΕ) (δηλ. η ΚΠΑ της εκμε-
τάλλευσης μείον τους μισθούς, τα ενοίκια και τους
καταβληθέντες τόκους).

Το ΟΓΕ εκφράζεται συχνά ανά ΕΜΕ μη αμειβόμε-
νης (οικογενειακής) εργασίας, συμπεριλαμβανομέ-
νων των αγροτών, προκειμένου να αντικατοπτρίζει
τα διάφορα ποσά της οικογενειακής εργασίας που
χρησιμοποιείται. Είναι ένα πολύ χρήσιμο μέτρο γιατί,
πρώτον, αντιπροσωπεύει τι θα ήταν γενικά αποδεκτό
ως εισόδημα που προέρχεται από τη γεωργία και,
δεύτερον, εξαιρουμένου του μισθωμένου εργατικού
δυναμικού, καλύπτει μόνο τα άτομα τα οποία αφορά
η ΚΓΠ, πρακτική που στοχεύει κυρίως σε αγρότες και
στις οικογένειές τους.

Το ΟΓΕ είναι θεωρητικά κοντά στο επιχειρηματικό ει-
σόδημα των ΟΛΓ και, όταν εκφράζεται ανά μονάδα
οικογενειακής εργασίας, είναι κοντά στον δείκτη Β.

Παρακάτω θα συγκρίνουμε τους δείκτες εισοδήμα-
τος από τις δύο διαφορετικές πηγές δεδομένων για
την Ελλάδα και αυτό θα γίνει μεταξύ των δεικτών ει-
σοδήματος³ που αναφέραμε:

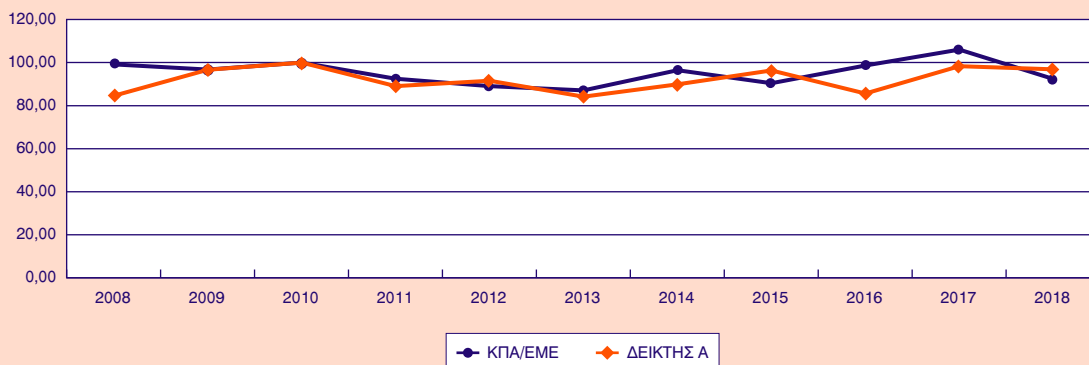
- FADN: ΚΠΑ/ΕΜΕ συγκρίνεται με τον Δείκτη Α (ΟΛΓ)
- FADN: Οικογενειακό Γεωργικό Εισόδημα (ΟΓΕ) μη αμειβόμενης εργασίας συγκρίνεται με τον Δείκτη Β (ΟΛΓ).

Από τις συγκρίσεις των Διαγραμμάτων 4.4.1 και 4.4.2
παρατηρούμε ότι οι δύο σειρές ακολουθούν την ίδια
τάση το διάστημα 2009-2013, πραγματοποιώντας και
οι δύο μεγάλες μειώσεις λόγω της οικονομικής κρί-
σης. Στο Διάγραμμα 4.4.1, η ΚΠΑ/ΕΜΕ και ο δείκτης
Α μειώθηκαν 10% και 13%, αντίστοιχα, και στο Διά-
γραμμα 4.4.2 το ΟΓΕ και ο δείκτης Β μειώθηκαν 9%
και 15%, αντίστοιχα. Μετά το 2014 οι σειρές παρου-
σιάζουν αντίθετες τάσεις. Μετά το 2014 οι δείκτες
Α και Β αυξήθηκαν κατά 8% και 9%, αντίστοιχα, ενώ
αντίθετα η ΚΠΑ/ΕΜΕ και το ΟΓΕ μειώθηκαν κατά 4%
και 3%, αντίστοιχα. Τη δεκαετία 2009-2018 οι δείκτες
Α και Β αυξήθηκαν κατά 14% και 16% αντίστοιχα, ενώ
η ΚΠΑ/ΕΜΕ και το ΟΓΕ μειώθηκαν κατά 7%. Συμπερα-
σματικά οι δύο στατιστικές πηγές που μετρούν το γεω-
ργικό εισόδημα δίνουν διαφορετικά αποτελέσματα
όσον αφορά τις ετήσιες μεταβολές. Ωστόσο είναι σύ-
νηθες στις εμπειρικές εφαρμογές που αναφέρονται

3. Στους ΟΛΓ οι δείκτες εισοδήματος εκφράζονται σε πραγματικούς όρους, ενώ στο ΔΙΓΕΛΠ σε ονομαστικούς όρους. Για λόγους σύγκρισης έχουμε μετατρέψει τα στοιχεία του ΔΙΓΕΛΠ σε πραγματικούς όρους χρησιμοποιώντας τον Δείκτη Τιμών Καταναλωτή.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.4.1

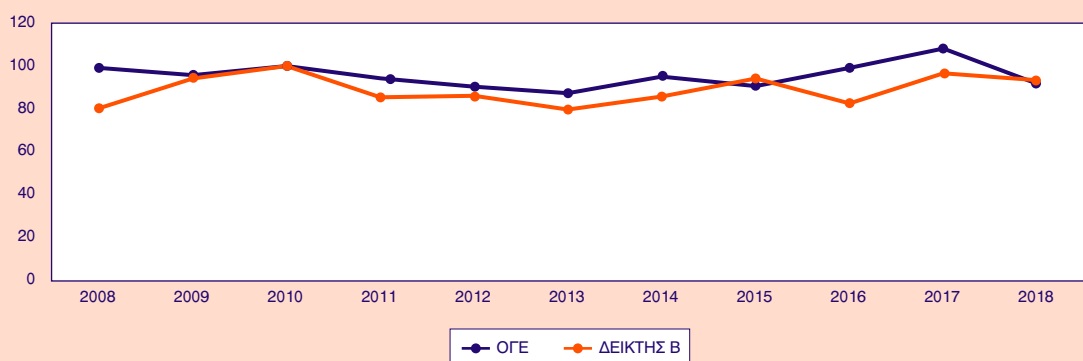
Σύγκριση της ΚΠΑ/ΕΜΕ έναντι του Δείκτη Α (2010=100)

Πηγή: Eurostat και FADN.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.4.2

Σύγκριση του ΟΓΕ έναντι του Δείκτη Β (2010=100)

Πηγή: Eurostat και FADN.

στο σύνολο του αγροτικού τομέα μιας χώρας να χρησιμοποιούν τους δείκτες από τους ΟΛΓ, ενώ, όπως θα παρουσιάσουμε παρακάτω, σε επίπεδο εκμετάλλευσης και οικονομικού μεγέθους χρησιμοποιούν το FADN. Το ΟΓΕ είναι η προτιμώμενη έννοια εισοδήματος, επειδή αντιστοιχεί περισσότερο στην έννοια του κέρδους από τη γεωργία που είναι διαθέσιμη για τη στήριξη του βιοτικού επιπέδου των αγροτών (OECD, 2015).

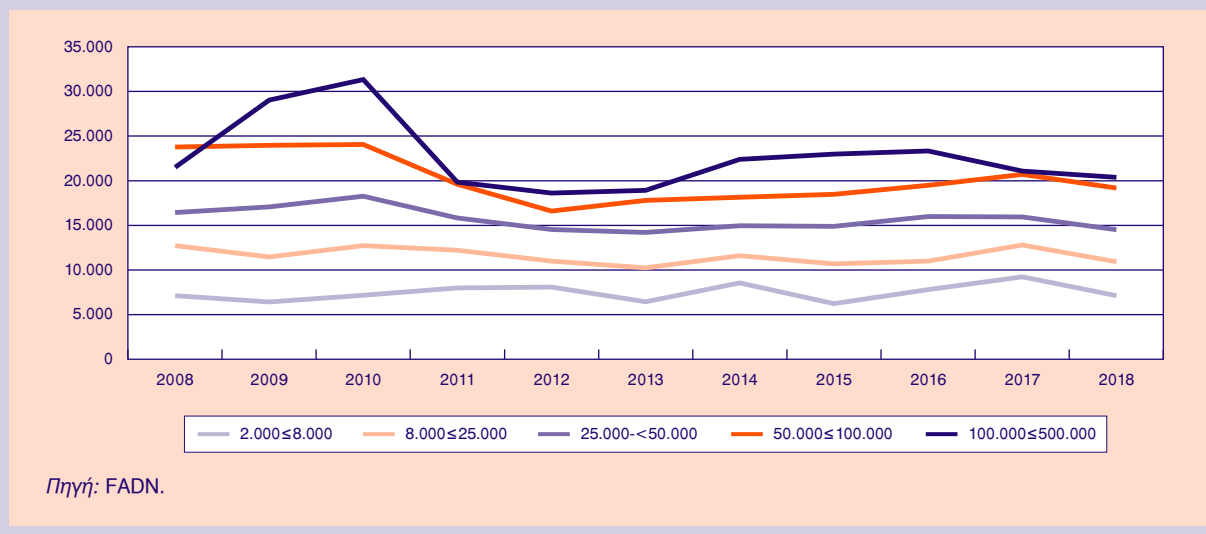
4.4.3. Μέγεθος γεωργικών εκμεταλλεύσεων

Κατά την εξέταση του οικονομικού μεγέθους των εκμεταλλεύσεων, είναι σημαντικό να έχουμε κατά νου ότι το πεδίο παρατηρήσεων του ΔΙΓΕΛΠ δεν καλύπτει εκμεταλλεύσεις κάτω των 2.000 ευρώ τυπικής απόδοσης. Έχοντας αυτό κατά νου, είναι ωστόσο σαφές ότι

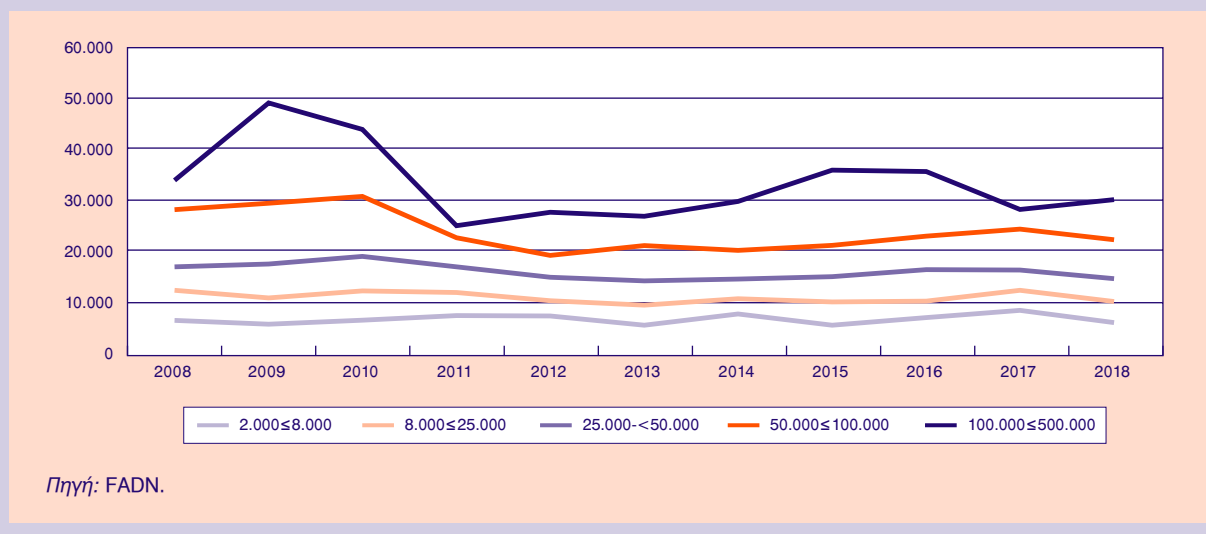
υπάρχει μια ισχυρή σχέση μεταξύ του μεγέθους των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και του επιπέδου του εισοδήματος που δημιουργείται (OECD, 2015). Αυτό είναι εμφανές στα Διαγράμματα 4.4.3 και 4.4.4 που δείχνουν ότι τόσο η ΚΠΑ/ΕΜΕ όσο και το ΟΓΕ αυξάνονται αντίστοιχα με το μέγεθος, με τις μεγάλες εκμεταλλεύσεις (100.000€≤500.000€) να έχουν το μεγαλύτερο επίπεδο εισοδήματος. Επίσης οι μεγάλες εκμεταλλεύσεις, όπως θα εξετάσουμε παρακάτω, παρουσιάζουν μεγαλύτερη μεταβλητότητα εισοδήματος γιατί εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τη μισθωμένη εργασία.

Κατά την περίοδο 2009-2018, και οι δύο δείκτες παρουσίασαν μειώσεις σε όλες τις κατηγορίες των εκμεταλλεύσεων εκτός των πολύ μικρών εκμεταλλεύσεων (2.000€≤8.000€) όπου παρατηρήθηκε αύξηση της ΚΠΑ/ΕΜΕ και του ΟΓΕ κατά 11% και 5%, αντίστοιχα. Μεγαλύτερη μείωση (38%) παρουσιάζεται στο ΟΓΕ των

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.4.3
Εξέλιξη της ΚΠΑ/ΕΜΕ ανά τάξεις μεγέθους, 2008-2018

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.4.4
Εξέλιξη του ΟΓΕ ανά τάξεις οικονομικού μεγέθους, 2008-2018

μεγάλων εκμεταλλεύσεων (100.000€ ≤ 500.000€) και αντίστοιχα (30%) μείωση στην ΚΠΑ/ΕΜΕ. Την περίοδο 2009-2013 όλες οι εκμεταλλεύσεις δείχνουν μειώσεις και στους δύο δείκτες εισοδήματος, με μεγαλύτερη αυτή των μεγάλων εκμεταλλεύσεων. Από το 2014 και μετά παρατηρήθηκε μείωση του ΟΓΕ στις πολύ μικρές και μεσαίες/μικρές κατά 21% και 5% αντίστοιχα, ενώ οι μεσαίες/μεγάλες αύξησαν το ΟΓΕ κατά 10%.

4.4.4. Είδος γεωργικών εκμεταλλεύσεων

Τα Διαγράμματα 4.4.5 και 4.4.6 δείχνουν την ΚΠΑ/ΕΜΕ και το ΟΓΕ αντίστοιχα ανά είδος καλλιέργειας χρησιμοποιώντας την ταξινόμηση της FADN (T8)⁴. Με βάση και τους δύο δείκτες εισοδήματος τα ζώα βοσκής έχουν το υψηλότερο εισόδημα με μέσο όρο 15.000€ και οι μόνιμες καλλιέργειες το χαμηλότερο

4. Η ταξινόμηση του Ευρωπαϊκού Κανονισμού 1242/2008 περιλαμβάνει οκτώ γενικές κατηγορίες εκμεταλλεύσεων: 1. Μεγάλες καλλιέργειες (σιτηρά, ελαιούχους σπόρους, πρωτεϊνούχες καλλιέργειες, ρύζι, καπνό, βαμβάκι), 2. Κηπευτικά, 3. Αμπελοργία, 4. Άλλες μόνιμες φυτείες (ελαιοκομία, καρποφόρα δένδρα, εσπεριδοειδή), 5. Γάλα, 6. Χορτοφάγα (βοοειδή, προβατοειδή και αιγοειδή), 7. Καρποφάγα (χοίρους και πουλερικά) 8. Μεικτές καλλιέργειες.

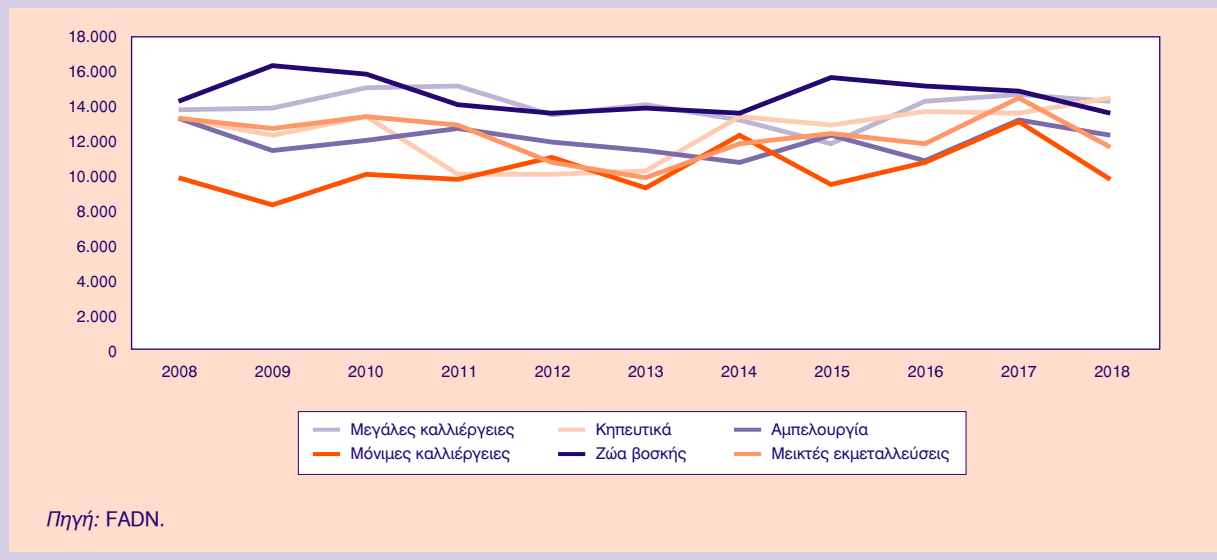
με μέσο όρο 10.000€. Κατά την εξεταζόμενη περίοδο και οι δύο δείκτες εισοδήματος παρουσίασαν μεγάλες μειώσεις στις μεικτές εκμεταλλεύσεις και στα ζώα βοσκής (χορτοφάγα) με 19% και 8% στο ΟΓΕ και με 17% και 8% στην ΚΠΑ/ΕΜΕ. Ωστόσο τα κηπευτικά παρουσίασαν τη μεγαλύτερη αύξηση του ΟΓΕ κατά 46% και 18% στην ΚΠΑ/ΕΜΕ. Κατά την περίοδο 2009-2013, μόνο οι μεγάλες και οι μόνιμες καλλιέργειες παρουσίασαν αύξηση και στους δύο δείκτες. Με βάση το ΟΓΕ, μετά το 2014 οι μόνιμες και οι μεικτές καλλιέργειες παρουσίασαν μείωση εισοδήματος κατά 25% και 3%, αντίστοιχα, ενώ όλες οι υπόλοιπες καλλιέργειες είχαν μεγάλη αύξηση ει-

σοδήματος όπως τα κηπευτικά 33%, η αμπελοργία 20% και οι μεγάλες καλλιέργειες 15%.

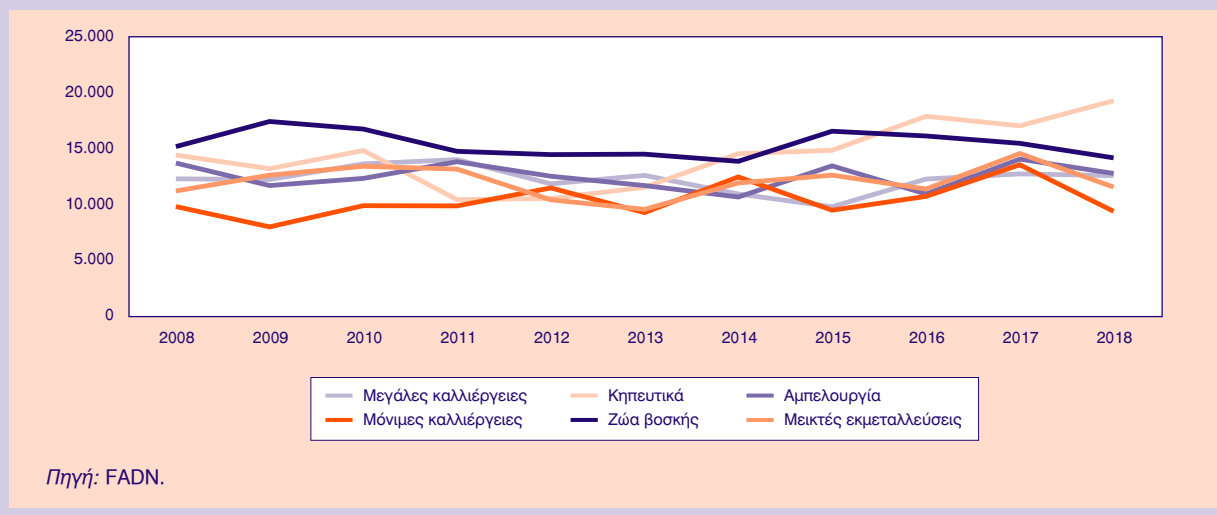
4.4.5. Μεταβλητότητα αγροτικού εισοδήματος

Τα γεωργικά εισοδήματα είναι ευμετάβλητα λόγω των κυμαινόμενων αποδόσεων και των τιμών εισροών και εκροών. Η μεταβλητότητα της απόδοσης σχετίζεται κυρίως με τον καιρό, τα παράσιτα και τις ασθένειες, ενώ οι τιμές των βασικών προϊόντων καθορίζονται διεθνώς με βάση την παγκόσμια ετήσια παραγωγή, τις αλλαγές στη ζήτηση και τα αποθέματα, καθώς και άλλους παράγοντες της αγοράς, που δεν επηρεάζονται

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.4.5
Εξέλιξη της ΚΠΑ/ΕΜΕ ανά είδος εκμετάλλευσης, 2008-2018

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.4.6
Εξέλιξη του ΟΓΕ ανά είδος εκμετάλλευσης, 2008-2018

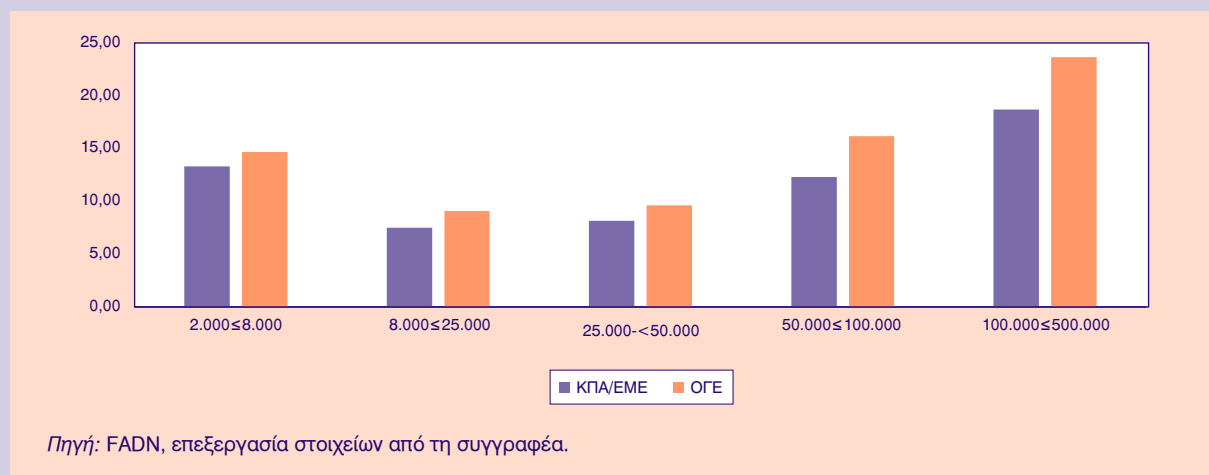
σχεδόν καθόλου από τις μεμονωμένες αποφάσεις των αγροτών.

Η μεταβλητότητα του εισοδήματος σε μερικούς τομείς της γεωργίας είναι μεγαλύτερη από ό,τι σε άλλους. Ένας λόγος γι' αυτό μπορεί να είναι η εξάρτηση της εκμετάλλευσης από ορισμένες ειδικές εισροές όπως για παράδειγμα οι σύνθετες ζωοτροφές για τα καρποφάγα και η ενέργεια για τα κηπευτικά. Διακυμάνσεις στις τιμές αυτών των εισροών έχουν ως αποτέλεσμα μεγάλες μεταβολές στο εισόδημα αυτών των τομέων παρά σε άλλους, όπως στα χορτοφάγα και στις αροτραίες εκμεταλλεύσεις. Εκτός από αυτό, διαφορές στην αστάθεια του εισοδήματος μεταξύ των

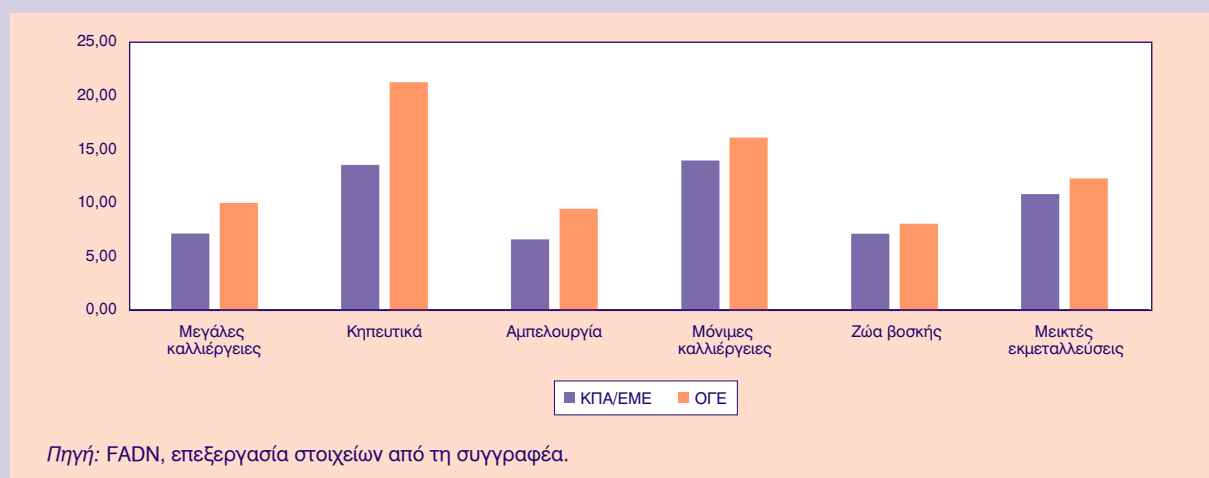
εκμεταλλεύσεων προκαλούνται και από το περιθώριο εισοδήματος. Γενικά οι πιο εξειδικευμένες μεγάλες εκμεταλλεύσεις έχουν μικρότερο περιθώριο από τις παραδοσιακές οικογενειακές. Τέτοιες εκμεταλλεύσεις με μεγάλο ποσοστό εργασίας (κηπευτικά, καρποφάγα) έχουν μεγαλύτερη μεταβλητότητα από τις μικρότερες (Vrolijk et al., 2009).

Για να μετρήσουμε τη μεταβλητότητα του εισοδήματος στις ελληνικές εκμεταλλεύσεις χρησιμοποιούμε τον Συντελεστή Μεταβλητότητας (ΣΜ)⁵, όπου όσο μεγαλύτερος είναι ο ΣΜ τόσο μεγαλύτερη είναι η σχετική διακύμανση από έτος σε έτος. Η ανάλυση πραγματοποιείται για τάξεις μεγέθους (Διάγραμμα 4.4.7) και

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.4.7
Συντελεστής μεταβλητότητας ανά τάξεις μεγέθους

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.4.8
Συντελεστής μεταβλητότητας ανά είδος εκμετάλλευσης

5. Ορίζεται ως τυπική απόκλιση δια του μέσου όρου.

ανά είδος εκμετάλλευσης (Διάγραμμα 4.4.8). Γενικά, δεν παρατηρείται υψηλός βαθμός μεταβλητότητας και στις δύο περιπτώσεις με μέγιστη τιμή ΣΜ: 0,20. Στο Διάγραμμα 4.4.7, μεγαλύτερη μεταβλητότητα εισοδήματος παρατηρείται στις μεγάλες εκμεταλλεύσεις και μικρότερη στις μεσαίες/μικρές, αποτέλεσμα σύμφωνα με τους Vrolijk et al. (2019). Ωστόσο οι κατηγορίες των μεσαίων εκμεταλλεύσεων παρουσιάζουν την ίδια μεταβλητότητα.

Σχετικά με το είδος των καλλιεργειών, μεγάλη μεταβλητότητα εισοδήματος παρατηρείται στα κηπευτικά λόγω εποχικότητας και φθαρτότητας, ενώ οι μεγάλες καλλιέργειες έχουν μικρότερη μεταβλητότητα στη φυτική παραγωγή. Επίσης, τα ζώα βοσκής (χορτοφάγα) έχουν τη μικρότερη αστάθεια εισοδήματος λόγω της στήριξης του από την ΚΓΠ μέσω της συνδεδεμένης ενίσχυσης.

4.4.6. Συμπεράσματα

Οι κυριότερες στατιστικές πηγές που είναι διαθέσιμες για την αποτίμηση των εισοδημάτων του αγροτικού τομέα είναι οι ΟΛΓ (δείκτης Α και Β) και το FADN (ΚΠΑ/ΕΜΕ και ΟΓΕ). Οι ΟΓΛ αποτελούν τη βασική πηγή για την ανάλυση της μακροοικονομικής κατάστασης του αγροτικού τομέα μιας χώρας και τη μεταβολή του εισοδήματος. Το FADN αποτελεί σημαντική πηγή σε μικροοικονομικό επίπεδο, στόχος του οποίου είναι να αξιολογεί τα εισοδήματα και τις οικονομικές δραστηριότητες των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Στην παραπάνω ανάλυση εξετάσαμε την εξέλιξη του γεωργικού εισοδήματος της Ελλάδας κατά την περίοδο 2008-2018 σύμφωνα με τις δύο προσεγγίσεις υπολογισμού του εισοδήματος, (ΚΠΑ/ΕΜΕ και δείκτης Α) και (ΟΓΕ και δείκτης Β), που παρείχαν αντίθετα αποτελέσματα όσον αφορά τις ετήσιες διακυμάνσεις του

εισοδήματος. Επομένως, καταλήγουμε ότι, σε επίπεδο χώρας, οι δύο πηγές δεν είναι συγκρίσιμες και προτιμάται η χρήση των ΟΛΓ και ειδικότερα ο δείκτης Α. Ωστόσο διαχρονικά οι δείκτες Α και Β κινούνται με παρόμοιο τρόπο. Η ανάλυση υποστηρίζει ότι υπάρχει δυνατή σχέση μεταξύ του εισοδήματος με βάση το FADN και του οικονομικού μεγέθους των εκμεταλλεύσεων. Οι πολύ μικρές εκμεταλλεύσεις έχουν το χαμηλότερο εισόδημα και αυτό αυξάνεται με το μέγεθος των εκμεταλλεύσεων. Επίσης, το εισόδημα διαφέρει μεταξύ των διαφόρων τύπων εκμεταλλεύσεων, με τα χορτοφάγα να έχουν το υψηλότερο εισόδημα και οι μόνιμες και μεικτές εκμεταλλεύσεις το χαμηλότερο. Η μεταβλητότητα του εισοδήματος είναι υψηλή κυρίως στα κηπευτικά, στις μόνιμες και τις μεικτές εκμεταλλεύσεις. Σταθερό εισόδημα παρατηρείται στα χορτοφάγα λόγω της εξάρτησής τους από την ΚΓΠ μέσω των άμεσων ενισχύσεων. Για τους επιλέξιμους γεωργούς, οι άμεσες πληρωμές⁶ συμβάλλουν στη σταθερότητα διασφαλίζοντας μια σταθερή πηγή εισοδήματος, ενώ και άλλα μέτρα της ΚΓΠ ενισχύουν τη σταθεροποίηση του αγροτικού εισοδήματος, όπως τα εργαλεία διαφοροποίησης και διαχείρισης κινδύνων⁷.

Βιβλιογραφία

European Commission (2018). Future of the Common Agricultural Policy, Commission's Proposals. <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/future-cap_en>

OECD (2015). *Comparison of farmers' income in the EU Member States*. Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris.

Vrolijk H.C.J., de Bont C.J.A.M., van der Veen H.B., Wisman J.H. and K.J. Poppe (2009). *Volatility of farm incomes, prices and yields in the European Union*. LEI Wageningen U.R. Report, The Hague.

6. Κανονισμός ΕΕ(1307/2013).

7. Κανονισμός ΕΕ(1305/2013).